

Narzędzia tradycyjne LO kl. I

Narzędzie nr 1: praca z tekstem poetyckim (analiza wiersza *Itaka* Konstandinosa Kawafisa)

Autor: Mirosław Skrzypczyk

ITAKA KONSTANDINOSA KAWAFISA – SCENARIUSZ ZAJĘĆ O UTWORZE POETYCKIM

OPIS

W ramach wypracowywanego narzędzia proponuję lekturę wiersza *Itaka* Konstandinosa Kawafisa¹ w oparciu o metodologiczny projekt lektury/czytania tekstów kultury, który opisuje Ryszard Nycz w książce *Poetyka doświadczenia*². Zajęcia te są zarazem próbą przetestowania metody Nycza na zajęciach szkolnych. Zajęcia te są skierowane do uczniów szkoły średniej. Warto przeprowadzić je zwłaszcza w klasie pierwszej, wśród uczniów rozpoczynających naukę w liceum. Wiersz Kawafisa stanowi bowiem dobre zaproszenie do doświadczania literatury.

Zajęcia są planowane na jedną lub dwie godziny lekcyjne.

I. TEMAT / CELE / BIBLIOGRAFIA

Temat:

Doświadczenie czytania – *Itaka* Konstandinosa Kawafisa

Cele:

- Zaproszenie uczniów do doświadczania literatury
- Rozwijanie kreatywności i wrażliwości uczniów
- Rozwijanie umiejętności czytania poezji
- Umożliwienie uczniom podzielenia się indywidualnymi doświadczeniami, przemyśleniami, odczuciami
- Budowanie doświadczenia wspólnotowego

¹ K. Kawafis, *Itaka*, w: tegoż, *Jeżeli do Itaki wybierasz się w podróż...*, tłum. A. Libera, wybór A. Libera, Kraków 2011. Lub inne tłumaczenia: K. Kawafis, *Itaka*, w: C. Miłosz, *Przekłady poetyckie*, oprac. M. Heydel, tłum. C. Miłosz, Kraków 2005, s. 345–346; K. Kawafis, *Itaka*, tłum. Z. Kubiak, w: *Zaczynając od Baudelaire'a... Antologia poezji obcej dla licealistów*, red. A. Kowalczykowska, M. Skrzypczyk, Warszawa 1998, s. 96–97; K. Kawafis, *Itaka*, tłum. I. Kania, w: *Czekając na barbarzyńców*, przekład i wstęp: I. Kania, Kraków 2013.

² Zob. R. Nycz, *Literatura: litery lektura. O tekście, interpretacji, doświadczeniu rozumienia i doświadczeniu czytania. Z dodaniem studium przypadku Wagon Adama Ważyka*, w: tegoż, *Poetyka doświadczenia*, Warszawa 2012.

Bibliografia

Literatura podmiotu

Kawafis K., *Czekając na barbarzyńców*, przekład i wstęp: I. Kania, Kraków 2013.

Kawafis K., *Jeżeli do Itaki wybierasz się w podróż...*, tłum. A. Libera, wybór A. Libera, Kraków 2011.

Kawafis K., *Wiersze zebrane*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1995.

Literatura przedmiotu

Omówienia twórczości Konstandinosa Kawafisa

Gwiżdż A., *Pojęcie hellenizmu w twórczości Konstandinosa Kawafisa*, Kraków – Opole 2015.

Hajduk J., *Kawafis. Świat poetycki*, Kraków 2013.

Kania I., Hajduk J., *Przyjacielski dar*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/przyjacielski-dar-19904> (dostęp 25.09.2019).

Kubiak Z., *Aleksandryjczyk*, w: Konstandinos Kawafis, *Wybór wierszy*, tłum. Z. Kubiak, wybór Z. Kubiak, Warszawa 1978.

Kubiak Z., *Kawafis Aleksandryjczyk*, Warszawa 1995.

Yourcenar M., *Czarny mózg Piranesiego. Konstandinos Kawafis*, Gdańsk 2004.

Omówienia teoretyczne

Nycz R., *Poetyka doświadczenia*, Warszawa 2012.

Teoria, literatura, życie. Praktykowanie teorii w humanistyce współczesnej, red. A. Legeżyńska i R. Nycz, Warszawa 2012. (ze szczególnym uwzględnieniem tekstu R. Nycza, *Literatura: lityra lektura. O tekście, interpretacji, doświadczeniu rozumienia i doświadczeniu czytania. Z dodaniem studium przypadku Wagon Adama Ważyka*)

Komentarz metodyczny

Głównym problemem zajęć jest kategoria doświadczenia. Odnosi się ona nie tylko do tematyki wiersza Kawafisa, ale staje się również narzędziem lektury tego tekstu. Do takiego sposobu czytania literatury inspirowane przez Ryszarda Nycza, który wyróżnia trzy poziomy lektury: doświadczenie rozumienia, interpretację i doświadczenie czytania. Przebieg zajęć odpowiada temu rozróżnieniu. Propozycja Nycza wydaje się szczególnie wartościowa do czytania tekstów literackich wraz z uczniami, gdyż pozwala ona na odniesienie literatury do życia i doświadczenia czytelników, odwołuje się do pozatekstowych doświadczeń, a także wykorzystuje poszukiwania teoretyczne i metodologiczne formułowane w nowej humanistyce.

II. PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Działanie wstępne, wprowadzenie (opcjonalnie)

Nauczyciel może poprosić uczniów o wyszukanie w zasobach internetu informacji o Konstandinosie Kawafisie i jego twórczości. Następnie uczniowie prezentują wyniki swoich poszukiwań.

To ćwiczenie pozwoli uczniom wstępnie rozpoznać problematykę twórczości Kawafisa oraz kontekst historyczno-literacki, w jakim autor się poruszał, a także uruchomi ich przedtekstowe skojarzenia, wyobrażenia czy oczekiwania.

2. Główna część zajęć: lektura wiersza *Itaka*

A. Doświadczenie rozumienia / poziom „przedinterpretacyjny”

Każdy z uczniów czyta wiersz samodzielnie, po cichu.

Następnie nauczyciel prosi uczniów o wskazanie w wierszu słowa, wersu, fragmentu, które rezonują z ich odczuciami w danym momencie, które w jakiś sposób ich zainteresowały, zaintrygowały, poruszyły lub pobudziły do refleksji, które są dla nich zrozumiałe. Nauczyciel prosi każdego z uczniów o odczytanie wybranego fragmentu.

Uczniowie swobodnie dyskutują o następujących pytaniach:

- Jakie skojarzenia, wrażenia, odczucia wywołuje tekst?
- O jakich własnych doświadczeniach pomyśleliście podczas czytania tekstu?
- Z jakim przeżyciem, doznaniem lub uczuciem, którego w ostatnim czasie doświadczyliście, skojarzył Wam się wybrany fragment?

Następnie uczniowie próbują odpowiedzieć na pytanie „O czym Waszym zdaniem jest ten utwór?” (bez szczegółowego zagłębiania się w kolejne wersy, np. że *Itaka* jest o wędrowaniu, niebezpieczeństwach, które na drodze mogą spotkać wędrującego, o uczeniu się, o życiu itp.). W tym celu tworzą wspólnie „mapę myśli” – na tablicy / kartonie zapisują swoje rozpoznania, pomysły i skojarzenia (sformułowane w postaci słów-kluczy, rysunku bądź znaku).

Wspólna rozmowa tzw. rundka (uczniowie wypowiadają się po kolei) na temat tego, czym jest dla nich początek nowej szkoły, czego oczekują od podróży szkolnej, od zajęć języka polskiego czy od literatury, jakie cele sobie stawiają itp.

Komentarz metodyczny

Pierwszy etap lektury, który Nycz nazywa „doświadczeniem rozumienia”, polega na rozpoznawaniu tekstu w kontekście własnego doświadczenia czytelnika, na odnoszeniu tego, co w tekście niezrozumiałe, do tego, co czytelnikowi znane i swojskie. Czytelnik, przychodzący do tekstu z konkretnym bagażem (doświadczeniowym, kulturowym, emocjonalnym itd.), wychwytuje w nim to, co staje mu się w momencie lektury najbliższe, co odpowiada jego odczuciom. Nycz podkreśla zarazem, że na tym poziomie lektury czytelnik odwołuje się także do podzielanych przez wspólnotę doświadczeń czy emocji.

B. Interpretacja

Ten etap zakłada uważną i dokładną lekturę wiersza, podczas której uczniowie próbują zestawić swoje doświadczenia z doświadczeniem innego (utworu Kawafisa).

I. CZĘŚĆ

Uczniowie samodzielnie szukają w tekście miejsc dla nich trudnych, niejasnych i niezrozumiałych. Na małych kartkach zapisują, co w tekście było dla nich trudne.

II CZĘŚĆ

W oparciu o swoje zapiski uczniowie w parach próbują wyjaśnić, dlaczego wskazane przez nich miejsca są niejasne, oraz co mogą one oznaczać. Po wypracowaniu stanowisk dwójki łączą się w czwórki, które dyskutują na ten sam temat. Czwórki łączą się w ósemki. Ósemki dyskutują, po czym przedstawiają pozostałym konkluzje swoich dyskusji i przemyśleń. Ćwiczenie to pozwoli zobaczyć, w czym refleksje uczniów są kompatybilne oraz czym się od siebie różnią.

III CZĘŚĆ

Uczniowie pozostają w grupach ośmioosobowych i wspólnie analizują tekst, próbując wskazać jego znaczenia. Przykładowe pytania do dyskusji:

- Jak Kawafis postrzega podróż?
- Czym według niego jest doświadczenie?
- Czym jest Itaka według Kawafisa?

Uczniowie wykorzystują do odpowiedzi na te pytania „ramy” tekstu, które profilują znaczenie, bądź je wywołują (np. kontekst literacki, dyskursywny, kulturowy).

W ramach podsumowania chętni uczniowie z każdej grupy (np. po 2 lub 3 osoby) prezentują pozostałym wypracowane przez grupę wnioski i odpowiedzi na pytania.

Komentarz metodyczny

Etap drugi – interpretację – Nycz rozumie „jako intelektualną procedurę przypisywania znaczenia niezrozumiałym miejscom tekstu w rezultacie zidentyfikowania kontekstu, w obrębie którego zyskują one sens”³. Poprzez interpretację próbujemy rozpoznać, przyswoić i rozszyfrować to, co w tekście niezrozumiałe, określić co te niezrozumiałości znaczą. W ten sposób interpretacja „jako intelektualne rozumienie innego (obcego, cudzego)”⁴ prowadzi do poszerzenia własnego doświadczenia i rozumienia.

C. Doświadczenie czytania

Wspólna dyskusja, podczas której uczniowie powracają do swoich pierwszych skojarzeń oraz doświadczeń wywołanych przez utwór Kawafisa (zapisanych na „mapie myśli”). Próbują jednak spojrzeć na nie przez pryzmat refleksji i rozpoznań diskutowanych w ramach interpretacji tekstu. Podczas dyskusji dzielą się przede wszystkim indywidualnymi przemyśleniami i spostrzeżeniami.

Przykładowe pytania:

- Czym może być Itaka?
- Jak rozumiesz podróż człowieka?
- Z jakimi wyzwaniem człowiek mierzy się podczas swojej podróży?

Komentarz metodyczny

Trzeci etap zakłada zdaniem Nycza „doświadczenie czytania”, w którym „spoglądamy na świat i siebie niejako okiem innego; okiem, które literacka inwencja wynajduje nam i w nas równocześnie”⁵. Lektura pozwala więc dostrzec coś nowego i innego w doświadczeniu, z którym czytelnik podchodzi do tekstu.

3. Podsumowanie

³ R. Nycz, dz. cyt., s. 301.

⁴ Tamże, s. 304

⁵ Tamże, s. 305.

W ramach podsumowania nauczyciel prosi każdego z uczniów o podzielenie się własnymi refleksjami nad sposobem czytania literatury przez doświadczenie.

Komentarz metodyczny

W podsumowaniu zajęć warto zwrócić uczniom uwagę na to, że znaczenie tekstu literackiego nie jest w nim zdeponowane, lecz wylania się w lekturze, czyli w dynamicznej relacji czytelnika i tekstu. Jak pisze Nycz, „Dopiero lektura sprawia, że tekst – niczym weneckie zwierciadło – okazuje się lustrem, w którym odnajduje swe odbicie ludzkie doświadczenie, i zarazem oknem, poprzez które możemy je pojąć (to znaczy: dostrzec, rozpoznać i uchwycić)”⁶.

III. DODATKOWE UWAGI (INFORMACJA O PRZETESTOWANIU NARZĘDZIA, INNE WARIANTY WYKORZYSTANIA NARZĘDZIA)

Dopełnieniem lektury wiersza *Itaka* Kawafisa może być również inny wiersz tego autora *Czekając na barbarzyńców* (zob. K. Kawafis, *Czekając na barbarzyńców*, w: tegoż, *Wybór wierszy*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1978, s. 49–50) lub utwory innych autorów, które korespondują z problematyką *Itaki* (np. *Odyseja* Leopolda Staffa, *Podróż* Zbigniewa Herberta).

W ramach podsumowania analizy utworu nauczyciel może także zaproponować uczniom lekturę krótkiego fragmentu wywiadu Zofii Zaleskiej z Piotrem Sommerem.

Przykładowe pytania do dyskusji:

- Na jakie problemy z czytaniem Kawafisa wskazuje Piotr Sommer?
- Do czego zachęca wypowiedź Sommera?
- Czy zmieniło się Wasze myślenie o czytaniu literatury?

Zajęcia te mogą być przeprowadzone po omówieniu z uczniami *Odysei* Homera. Wcześniejsza znajomość tego utworu ułatwi uczniom lekturę wiersza Kawafisa i rozpoznanie intertekstualnych nawiązań i toposów (wędrówki, powrotu itp.).

Model czytania literatury zaproponowany przez Ryszarda Nycza można wykorzystać w zajęciach dotyczących innych tekstów literackich (zob. analiza *Wagonu* Ważyka w *Poetyce doświadczenia* Nycza).

⁶ Tamże.

Narzędzie zostało przetestowane przeze mnie na lekcjach języka polskiego w liceum ogólnokształcącym. Wiersz Kawafisa omawiam na rozpoczęcie zajęć z pierwszą klasą. Uczniowie kojarzą zwykle ten utwór z własnym doświadczeniem początku nauki szkolnej; podróż Odyseusza łączą z własną podróżą szkolną i podróżą życia, Itakę ze stawianymi przez siebie celami (np. zdaniem matury). W proponowanym tu doświadczeniowym czytaniu utworu zaskakująca i ważna okazuje się dla uczniów weryfikacja ich przedtekstowych skojarzeń. Na tych zajęciach mogą też zwykle po raz pierwszy pomyśleć i wspólnie podyskutować o tym, dlaczego i po co uczą się literatury. Uczniowie angażują się chętnie w dyskusje o tym, w jaki sposób tekst literacki łączy się z ich doświadczeniami, niepokojami i pragnieniami, oraz odczuwają satysfakcję ze wspólnego uzgadniania znaczeń tekstu.

IV. MATERIAŁY DO WYKORZYSTANIA NA LEKCJI

Fragment rozmowy z Piotrem Sommerem przeprowadzonej przez Zofię Zaleską:

Ja miałem zawsze podejrzenie, że jego wiersz jest językowo bardzo podwłosiański i subtelny, i że właśnie siła tego połączenia decyduje o rozpoznawalności Kawafisa w przekładzie. Paradoks polega na tym, że „kawafizm” jest przekładalny tylko częściowo, a my po tym, czego się domyślamy – bośmy na przykład podejrzeli kawałek oryginału albo gdzieś o tym przeczytali – ale czego w przekładzie nie ma, ponieważ właśnie tego nie dało się przełożyć, Kawafisa rozpoznajemy. Czy można po takim niedoksztacie rozpoznać kształt? Wydawałoby się, że nie, ale w przekładzie chyba nie aż tak rzadko rozpoznajemy obecność po nieobecności, na wdech. Dla mnie może bardziej zaskakujące jest to, że do Kawafisa dopisuje się wielu pisarzy i poetów stosunkowo nudnych. I mało kto, jeżeli ktoś w ogóle, uznałby go za krewniaka Białoszewskiego. A ja owszem, a ja tak – dla mnie on jest kuzyn Białoszewskiego, albo dziad jakiś. Ale że Kawafisa łatwo wziąć za bibelociarza albo antykwariusza, to różni post-awangardyści – wydaje mi się – lekceważą go, i z podobnego powodu różnym autorom klasycyzującym wydaje się, że to ich człowiek. Efekt jest taki, że Kawafis, który miewa wpływ na jednych i drugich, w zasadzie nie generuje wśród poetów rozmowy, jak gdyby był przez jednych i przez drugich kompletnie rozpoznany i oswojony.

(źródło: http://www.kwartalnik.art.pl/wp-content/uploads/2015/07/Kwartalnik_Artystyczny_3_-2015.pdf)

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

